

N:o 237.

Af herr **Berg** i Stockholm **m. fl.** i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter.

Den till innevarande års Riksdag aflåtna kungl. propositionen n:o 81 har till hufvudsyfte att bereda privatskolorna rikligare statsunderstöd och i samband härmed deras lärarinnekår en gynnsammare ekonomisk ställning.

De yrkanden, som propositionen i detta afseende innehåller, finna vi behjärtansvärda och förtjänta af bifall. I fråga om vissa enskildheter, som dock ej stå i närmare samband med nämnda hufvudsyfte, synas emellertid en del ändringar vara af nöden. De jämkningar och tillägg, som vi för vår del anse i främsta rummet hehöfliga, äro följande:

- 1) den hittills bestående åtskillnaden mellan privatskolor och kommunalskolor bör bibehållas;
- 2) en mera naturlig gruppering af de statsunderstödda privatskolorna samt de för dem afsedda anslagen bör iakttagas;
- 3) det nu utgående anslaget till understöd åt »högre folkskolor» bör utbytas mot ett anslag till »högre folkskolor och kommunala mellan-skolor»;
- 4) den hittillsvarande dubbla inspektionen af en del privatskolor bör upphöra;
- 5) de af Kungl. Maj:t föreslagna grunderna för tilldelande af statsunderstöd åt olika arter af privatskolor samt för lönetillägg åt dessas lärarinnor böra i vissa detaljer modifieras.

1. Offentliga skolor och privatskolor.

När det gäller att fastställa statens skyldigheter gentemot olika slag af läroanstalter, ligger det i sakens natur, att man har att skilja mellan

tre hufvudarter: *statsskolor*, *kommunalskolor* och *privatskolor*. Det säger sig själf, att statens ekonomiska förpliktelser äro störst mot dess *egna* skolor och därefter mot dem, som den öfverlätit åt sina organ *kommunerna*. De läroanstalter, hvilka ägas af *enskilda* personer, stiftelser eller bolag (högre flickskolor, privata högre gosskolor och samskolor samt privata lägre samskolor) utgöra en grupp för sig, som bestämdt skiljer sig från de båda förutnämnda såväl i fråga om sitt förhållande till det allmänna som med afseende å sina anspråk på dess understöd.

Hvad som gör privatskolan till en oumbärlig länk i vårt skolsystem, förtjänt af statens kraftiga uppmuntran, är den omständigheten, att dess lärare icke äro tjänstemän och dess ledare icke officiella myndigheter, samt att den på grund häraf kan äga långt större frihet än statens och kommunens skolor och därför vida lättare förmår att gå i spetsen för den rent pedagogiska utvecklingen. Med detta privatskolans relativa oberoende af stat och kommun sammanhänger emellertid nödvändigheten att i väsentlig mån bygga dess ekonomi på höga lärjungeafgifter, hvilket åter onekligen förlänar denna skolart en viss aristokratisk karaktär i jämförelse dels med statsskolorna, dels och framför allt med kommunalskolorna. I betraktande af båda dessa omständigheter synes det önskvärdt, att staten icke splittrar de medel, den för privatskoleväsendets understödjande har att afse, på en mängd mindre skolor, hvilkas undervisning till sin beskaffenhet ej väsentligen kan höja sig öfver den i statens och kommunernas läroanstalter meddelade, utan att den tvärtom samlar dem på ett någorlunda begränsadt antal skolor, på det att dessa må erhålla tillräckliga resurser och såmedelst blifva bättre i stånd att göra det allmänna den tjänst såsom föregångare på undervisningskonstens område, för hvilken de just i sin egenskap af enskilda äro företrädesvis skickade.

Den i visst afseende genomgripande skillnad, som sålunda äger och måste äga rum mellan de *offentliga* skolorna å ena sidan och de *privata* å den andra, har allt hitintills blifvit af statsmakterna iakttagen. I den riksdagsskrifvelse af den 31 maj 1907, som utgör närmaste anledningen till föreliggande regeringsproposition, begränsade sig och Riksdagen uttryckligen till privatskolorna, i det den af Kungl. Maj:t begärde utarbetande och framläggande af förslag till gemensam plan för fördelningen och användningen af de hittills utgående anslagen »till *enskilda* läroanstalter». Samma begränsning iakttog öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk i det utlåtande, som den med anledning af nämnda riksdagsskrifvelse enligt uppdrag utarbetade och därpå den 14 november 1907 ingaf till Kungl. Maj:t; äfven detta utlåtande afsåg nämligen uteslutande bestämmelser angående statsunderstöd »åt *enskilda* skolor». Först i den

kungl. propositionen har det blifvit ifrågasatt, att de båda anslag, hvilka för närvarande hafva titlarna »enskilda läroverk» och »högre skolor för kvinnlig ungdom», skulle till syftet ändra natur och erhålla rubriken »kommunala och enskilda läroanstalter».

Förklaringen till att senast anförda nya benämning kunnat yrkas ligger däri, att enligt Kungl. Maj:ts förslag ordet »kommunal» hädanefter skulle fattas i en alldeles ny bemärkelse: med »kommunala» anstalter skulle nämligen menas icke blott sådana, som *tillhöra* eller *ägas* af kommuner, utan därjämte äfven sådana, till hvilka kommuner endast *lämna bidrag*, hvadan det icke skulle innebära någon själfmotsägelse, att skolor hade till ägare eller »principaler» enskilda personer eller enskilda bolag, men det oaktadt betecknades såsom »kommunala» (se propositionen ss. 24, 27, 47 m. fl.). Af de 22 skolor, som i propositionen uppräknas under rubriken »samskolor» (ss. 229—231) och som i första hand skulle blifva delaktiga af det anslag, för hvilket föreslås benämningen »kommunala mellanskolor», är — såvidt man af nu tillgängliga upplysningar kan döma — knappast någon i verklig mening kommunal, och liknande synes förhållandet vara äfven med de högre flickskolor, högre gosskolor och högre samskolor, som enligt propositionen skulle hopföras med de lägre samskolorna under den gemensamma rubriken »kommunala och enskilda läroanstalter». Det finnes då blott *en* omständighet, som skulle gifva någon egentlig grund för medtagandet af ordet »kommunala» i anslaget tillämnade benämning, den nämligen, att delaktighet i anslaget möjligen i framtiden kunde komma att beviljas äfven åt *de högre folkskoleafdelningarna* i vissa kommuner (se propositionen s. 31), hvilka, jämte de *högre folkskolorna*, för närvarande äro de enda läroanstalter, som med något fog kunna göra anspråk på benämningen »kommunala mellanskolor». Uppenbart är emellertid, att »de högre folkskoleafdelningarna» på det allra närmaste höra samman med »de högre folkskolorna», enär de liksom dessa utvecklats sig såsom öfverbyggnader på de kommunala folkskolorna, men att de däremot alldeles icke böra få sammanblandas med privatskolorna, hvilka hafva en helt annan uppkomst och endast genom strängt vidhållande af sin karaktär att vara *enskilda* kunna fullt motsvara den själfständiga uppgift, som de i vårt skolsystem hafva att fylla.

Det riktigaste måste sålunda utan tvifvel anses vara, att de anslag, om hvilka i propositionen är fråga, i enlighet med Riksdagens skrifvelse år 1907 och läroverksöfverstyrelsens hemställan samma år bibehållas vid sin hittillsvarande natur af understöd åt *enskilda läroanstalter*. Att med dessa blanda ihop sådana skolor, som skulle vara verkligt kommunala, kan endast vålla oklarhet och oreda.

2. Olika slag af privatskolor.

I förut omnämnda riksdagsskrifvelse framställde 1907 års Riksdag den anmärkningen, att de nu utgående privatskoleanslagen saknade en med önskvärd tydlighet angifven begränsning i afseende å de *särskilda slag af läroverk*, som skulle från det ena eller andra af dem understödjas, hvar för Riksdagen önskade »en uppdelning af hvar och ett af anslagen på de *olika läroverksformer*, som borde af dem tillgodoses» (jmf propositionen ss. 123, 124).

Bäst synes det kraf, som Riksdagen sålunda uppställt, kunna förverkligas, om man efter afskiljande af de *enskilda lärarinneseinarierna*, som bilda en alldeles särskild art för sig, fördelar de öfriga privata läroanstalterna i följande naturliga och tämligen väl begränsade grupper: a) de *högre flickskolorna*, b) de *högre goss- och samskolorna*, c) de *enskilda småläroverken*.

Att, såsom i propositionen yrkas, ensamt för ett par speciella slag af enskilda läroverk använda den allmänna termen »enskilda läroverk» måste gifvetvis anses oegentligt och förvillande. De högre goss-skolorna och de högre samskolorna böra betecknas med namn, som äro åtminstone i någon mån utmärkaende för deras art.

Hvad de enskilda småläroverken angår, kan man på grund af oklarheten i fråga om deras rätta natur vara tveksam om deras lämpliga beteckning. Skulle de i enlighet med propositionen få frihet att fortfarande inrätta sig delvis såsom parallellanstalter till den egentliga folkskolan och sålunda i det hänseendet bibehålla sin hittillsvarande karaktär, böra de ock betecknas med den däremot svarande benämningen *privata lägre samskolor*. Ställes åter, såsom vi för vår del anse riktigt, på dem den fordran, att de skola organisera sig såsom verkliga »mellanskolor», alltså som öfverbyggnader på folkskolan, böra de däremot kallas *enskilda mellanskolor*.

3. Högre folkskolor och kommunala mellanskolor.

Då vi sålunda yrka, att de till privatläroverken utgående statsanslagen fortfarande skola hållas skilda från de för kommunernas skolor afsedda, innebär detta naturligtvis ingalunda, att staten ej borde kraftigt understödja dessa senare och bland andra äfven dem, som mest göra skäl för namnet *kommunala mellanskolor*, d. v. s. de »högre folkskoleafdelningarna» och de »högre folkskolorna». Tvärtom är det uppenbart, att

det bildningsbehof, som genom inrättandet af dessa öfverbyggnader på folkskolan tagit sig uttryck, är af den art, att det i vår demokratiska tid icke längre kan tillbakahållas, utan alltjämt tillväxer i styrka.

Härom bär bland annat de högre folkskoleafdelningarnas och de högre folkskolornas utveckling ett oförtydligt vittnesbörd. De högre folkskoleafdelningarna finnas i flera större städer och i en och annan af de mindre samt därjämte å några större orter på landsbygden. I städerna ensamt räknade de under 1907 ej mindre än 6,421 lärjungar. De högre folkskolorna åter hafva på grund af de för dem gällande föräldrade föreskrifterna varit begränsade till landsbygden och småstäderna. Längre voro de i hög grad försummade och förde en tynande tillvaro, men under det senaste årtiondet, sedan de blifvit föremål för en något bättre omvårdnad från statens sida, hafva de befunnit sig i en stark och lofvande uppblomstring. År 1897 voro de endast 15 och hade blott 17 ämneslärare, 12 öfningslärare och 29 timlärare samt 379 lärjungar och betingade en sammanlagd kostnad af 37,513 kronor. År 1907 åter hade skolornas antal stigit till 24, ämneslärarnas till 36, öfningslärarnas till 44, timlärarnas till 80, lärjungarnas till 698 och kostnadernas belopp till 80,310 kronor (hvaraf 36,000 i statsbidrag). Under 1908 hafva 3 nya högre folkskolor blifvit beslutade, hvadan sammanlagda antalet nu utgör 27.

Hela denna ofta förbisedda utveckling har skett, oaktadt de högre folkskoleafdelningarna äro af mycket sent datum och ej åtnjuta särskildt statsanslag samt de högre folkskolorna på grund af gällande snäva bestämmelser om statsbidrag ej kunnat erhålla sådant för mer än två årsklasser, närmast motsvarande läroverksklasserna IV och V. Till jämförelse må påpekas, att de privata lägre samskolor, som höstterminen 1908 åtnjöto statsunderstöd, uppgingo till endast 22 och i klasserna IV och V hade blott 487 lärjungar samt i klass VI blott 104, sammanlagdt alltså ej mer än 591.

Det torde icke lida något tvifvel, att om de högre folkskolorna, såsom i den inom Andra Kammaren väckta motionen n:o 147 påyrkas, kunde erhålla i statsbidrag närmelsevis lika mycket, som enligt propositionen skulle tilldelas de lägre samskolorna med deras ringa klass- och barnantal, så komme de högre folkskolorna samt de verkliga kommunala mellanskolor, som ur dem utveckla sig, att få en afsevärd utbredning och särskildt för vår landsbygdsbefolkning erhålla en ojämförligt större betydelse, än de lägre samskolorna någonsin kunna tänkas tillvinna sig. Framför de i propositionen föreslagna mellanskolorna hafva nämligen de högre folkskolorna på grund af redan bestående förhållanden en mängd synnerligen betydande fördelar. Sålunda finnes intet hinder för att högre folk-

skola upprättas äfven å annan ort, än där egentlig folkskola af A-typen finnes, hvadan den icke kan sägas vara förbehållen endast de s. k. stadsliknande samhällena. Vidare kan hvarje kommun, som vill upprätta högre folkskola och ikläder sig de stadgade förbindelserna, på förhand vara viss om att erhålla det häremot svarande statsbidraget och att bekomma detta genast från första läsåret. På grund af det nära samband, som råder mellan den kommunala högre folkskolan och den kommunala egentliga folkskolan, kan till ekonomisk besparing för kommunerna och ömsesidig båtnad för de båda skolorna en *samverkan* mellan dem lätt komma till stånd med afseende å skoltomt, skolhus, slöjdsalar, skolkök, gymnastikinrättning, tecknings- och naturkunnighetsrum, undervisningsmateriell, öfningslärare m. m. Angående såväl manliga som kvinnliga lärares kompetens samt aflöning och pensionering behöfver i fråga om de högre folkskolorna ingen ovisshet råda, enär dessa förhållanden där redan äro för den närmaste framtiden på ett jämförelsevis tillfredsställande sätt ordnade. Härtill kommer, att de högre folkskolorna äro genom sin omedelbara förbindelse med de egentliga folkskolorna skyddade mot frestelsen att i likhet med de enskilda mellanskolorna och öfriga privatskolor grunda sin tillvaro på systemet med höga lärjungeafgifter och ett ringa antal friplatser, hvilket system i mer eller mindre grad skulle förläna dem karaktären af skolor hufvudsakligen för de förmögna, hvilket på intet sätt kunde anses för här ifrågavarande läroanstalter gagneligt och önskvärdt.

Beträffande folkskolans öfverbyggnader i allmänhet förhåller det sig visserligen så, som i den nu föreliggande propositionens motivering utvecklas, att de äro af skilda slag och hafva flera olika bildningsuppgifter att fylla. Sålunda tillkommer det exempelvis *fortsättningsskolan*, som ju äfven på visst sätt är ett slags öfverbyggnad på folkskolan och den ojämförligen mest utbredda bland alla, att i möjligaste mån tillgodose behöfvet af en på någon särskild gren af praktisk verksamhet inriktad och efter de lokala förhållandena afpassad undervisning (jmf. propositionen s. 40). En i någon mån liknande uppgift tillkommer ock de högre folkskolorna, som ingalunda böra vara stöpta i en och samma form, utan måste hafva en ganska vidsträckt möjlighet att anpassa sig efter de lokala bildningsbehöfven. På somliga orter lämpar det sig måhända bäst, att de äro en- eller tvåklassiga, på andra ställen torde man vilja ha dem treklassiga och intet bör efter vår mening hindra, att de å sådana orter, där befolkningen själf finner det önskligt, kunna ordnas såsom fyrclassiga *kommunala mellanskolor med realskolekurs* och sålunda blifva i stånd att bibringa sina lärjungar den »för praktiska behof lämpade kurs i allmän

medborgerlig bildning», som realskoleexamen alltifrån början uttryckligen varit afsedd att vitsorda. Att bereda de mest studiebegåfvade af folkskolans hundratusental lärjungar tillfälle att förvärfva de praktiska fördelar, som afläggandet af nämnda examen kan medföra, får på inga villkor göras till ett monopol för städerna och de stora stadsliknande industrisamhäl-
lena, utan tillfället härtill bör stå öppet för *alla* de kommuner, hvilka kunna och vilja ikläda sig de därför erforderliga uppoffringarna.

Det särskilda bildningsbehof, som här är i fråga, har visat sig till den grad utbreddt, att en del af de befintliga högre folkskolorna och högre folkskoleafdelningarna redan sökt inrätta sig så, att de i möjligaste mån skola kunna tillfredsställa detsamma. Häremot lärer och svårigen något med rätta vara att anmärka. De kostnader, som en kommun skulle få ikläda sig för upprättande af en kommunal mellanskola med realskolekurs, äro så pass betydande, att man sannerligen ej har att befara uppkomsten af alltför många dylika skolor. Att ingen läroanstalt, vare sig enskild mellanskola eller kommunal mellanskola, erhåller rätt att anställa realskoleexamen eller att dimittera till gymnasiet vid de allmänna läroverken, utan att den härom ansöker hos Kungl. Maj:t samt underkastar sig den kontroll och de bestämmelser i öfrigt, som Kungl. Maj:t kan finna godt föreskrifva, säger sig själf. I denna omständighet bör man hafva fullt tillräcklig garanti för uppehållande af realskoleexamens nivå vid de kommunala skolor, som kunna erhålla rätt att anställa dylik examen (jmf. propositionens motivering ss. 33—36). En gifven förutsättning är naturligtvis, att till lärjungar i kommunal mellanskola icke mottagas andra än sådana, som visat sig innehafva de kunskaper, hvilka meddelas i folkskola anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A. Uppställandet af denna inträdesfordran kräfver emellertid efter vår mening ingalunda, att folkskolan på platsen skall vara just af nämnda typ; det ifrågavarande bildningsmålet kan nämligen mycket väl inhämtas äfven i andra skolformer.

Vi anse på grund af det anförda, att de verkliga kommunala mellanskolorna böra frigöras ur sin i propositionen föreslagna hopfogning med de privata lägre samskolorna och i stället sammanföras med de till ursprung och syfte med dem närmast likställda högre folkskolorna samt erhålla delaktighet i det för dessa senare beviljade anslaget jämte alla andra dem tillförsäkrade förmåner.

4. Inspektion öfver privatskolor.

För delaktighet af statsunderstödet »åt högre skolor för kvinnlig ungdom» har hittills varit fastställdt såsom villkor, »att genom intyg af veder-

börande eforalstyrelse blifvit styrkt, ej mindre att anordningarna vid skolan äro i hygieniskt hänseende tillfredsställande och undervisningen så ordnad, att öfveranstängning af lärjungarna därigenom icke föranledes, än äfven att legitimerad läkare är vid skolan anställd». Redan 1904 har emellertid Riksdagen, med bifall till den af Kungl. Maj:t då framlagda läroverkspropositionen, beslutat, att till biträde vid utöfvande af den ecklesiastikdepartementet tillkommande uppsikten öfver enskilda läroverk med dimissionsrätt samt statsunderstödda flickskolor och samskolor skulle, enligt närmare föreskrifter i särskild af Kungl. Maj:t utfärdad instruktion, inrättas en öfverstyrelse, och i enlighet härmed förordnade Kungl. Maj:t år 1905 vid fördelningen af anslaget till »högre skolor för kvinnlig ungdom» för perioden 1906—1908, att statsunderstödd privatskola skulle stå under inseeende af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk och under den inspektor, som denna myndighet ägde förordna. År 1906 föreslog Kungl. Maj:t i full konsekvens härmed, att eforalstyrelsernas uppsikt öfver skolornas hygieniska förhållanden skulle öfverföras på nämnda öfverstyrelse, samt erhöi härtill Andra Kammarens bifall. På grund af principiella skäl vägrade dock Första Kammaren, och förslaget förföll. Till följd häraf kommo de statsunderstödda flickskolorna och samskolorna att fortfarande stå under inspektion dels af eforalstyrelserna, dels af läroverksöfverstyrelsen, bådadera på grund af Riksdagens beslut.

Chefen för ecklesiastikdepartementet har nu i propositionens motive-ring (ss. 64, 65) på ett åskådligt och öfvertygande sätt påvisat det oefferrättliga i denna dualism och kraftigt betonat nödvändigheten af dess undanröjande. Men han har ej ansett sig själf böra framlägga något förslag i detta afseende, utan helt och hållet hänskjutit till Riksdagen, huruvida den vill lämna inspektionen öfver ifrågavarande anstalter åt eforerna eller åt läroverksöfverstyrelsen. Skulle Riksdagen härvid besluta att *icke* göra ändring i hittills gällande bestämmelser om eforalstyrelsernas skyldighet att öfva uppsikt öfver skolorna, har han förklarat sig ämna föreslå Kungl. Maj:t att förordna, att det skall vara eforalstyrelserna, som hädanefter hafva att utse inspektorer vid de statsunderstödda flick- och samskolorna (se propositionen s. 65).

Oss förefaller det, som om den fråga, hvilken sålunda af statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet riktats till Riksdagen, ej skulle kunna på mer än *ett* sätt besvaras. Sedan inseeendet öfver privatskolorna blifvit genom 1904 års Riksdags beslut anförtrodt åt läroverksöfverstyrelsen, synes det icke ligga någon mening i att den hygieniska tillsynen öfver ifrågavarande skolor skulle åläggas en annan myndighet, för hvars sakkunskap på det speciellt *hygieniska* området ju dessutom alls ingen ga-

ranti finnes. Vi anse därför, att Riksdagen bör besvara den förfrågan angående dess önskan i förevarande sak, som propositionen innehåller, med en otvetydig förklaring, att den vill hafva nämnda hygieniska tillsyn uppdragen åt samma myndighet, som fått sig den öfriga inspektionen anförtrodd. Om det är någon skolart, som mindre än andra får göras till föremål för rivaliserande myndigheters stridiga tycken och anspråk samt i högre grad än andra kräver en på samma gång sakkunnig och måttfull tillsyn, så är det privatskolan.

Ur sist anförda synpunkt vore det efter vår mening synnerligen önskvärdt, om sammansättningen af läroverksöfverstyrelsen blefve så modifierad, att i densamma kunde vid sidan af statsläroverkens representanter beredas plats äfven för någon ledamot, som genom eget arbete i privatskolans tjänst blifvit i tillfälle att förvärfva personlig förtrogenhet med denna skolas intressen och arbetssätt. Härigenom skulle ett verksamt skydd kunna vinnas mot de mer eller mindre medvetet framträdande sträfvandena att sammanblanda och likdana privatskolorna med statens och kommunernas läroanstalter.

5. Öfriga villkor för statsunderstöd åt privatskolor.

Om det å ena sidan är af stor betydelse för de offentliga läroanstalterna, att vid deras sida finnas skolor, som äro enskilda och därför kunna arbeta under friare former, så kan det å andra sidan — såsom förut blifvit antydt — ingalunda ligga i statens intresse att genom sitt understöd uppamma en mängd små privatskolor med dålig ekonomi och otillfredsställande undervisning samt en talrik lärarinnekår, till hvars aflönande och pensionerande stat och kommuner nödgas att i alltjämt växande omfattning bidraga. »En alltför stor frikostighet från statens sida kan», såsom i propositionens motivering (s. 69) yttras, »motverka det syfte, man vill vinna, och medföra en sänkning af den högre kvinnobildningen». I öfverensstämmelse med denna uppfattning anse vi, att såsom villkor för statsunderstöd åt privat flickskola, goss-skola eller samskola bör fastställas, att skolan omfattar minst 4 klasser utöfver det egentliga folkskolestadiet (motsvarande läroverksklasserna IV och V samt gymnasieringarna I och II), och att medeltalet lärjungar i dessa klasser under de senaste tre åren varit minst 8, sammanlagdt i alla fyra således minst 32. Samma medeltal lärjungar bör enligt vår åsikt fordras äfven för årsklasserna i privat gymnasium, som åtnjuter statsunderstöd.

I öfverensstämmelse med den uppfattning, som uttalats af synnerligen

framstående representanter för privatskolorna (se bilagan), finna vi det betänkligt, att staten skulle i någon starkare grad uppmuntra anordnandet af gymnasialafdelningar i samband med de högre (s. k. åttaklassiga) flickskolorna, och vi hemställa därför, att bestämmelserna härom så formuleras, att statsunderstöd åt med flickskola förbundet gymnasium må kunna lämnas endast å ort, där verkligt behof af sådant gymnasium befinnes föreligga.

I 1907 års riksdagsskrifvelse angående privatskolefrågan påpekades bland annat (jmf. propositionen ss. 123 och 124), att åtnjutande af understöd från anslaget till »högre skolor för kvinnlig ungdom» vore förenadt med vissa villkor (särskildt åtnjutandet afven af kommunalt bidrag), som däremot ej vore förbundna med anslaget till »enskilda läroverk», samt att understöden till dessa sistnämnda väsentligen vore motiverade af önskvärdheten att »bereda dem ekonomisk lättnad i deras för vårt undervisningsväsende betydelsefulla *verksamhet såsom försöksskolor*, där olika undervisningsformer och metoder afvensom skolorganisationer kunde pröfvas», hvadan »understöden borde utdelas med tillbörligt afseende fästadt på huruvida vederbörande läroanstalt hade karaktär af *verklig försöksskola*». Nu har utan tvifvel läroverksöfverstyrelsen rätt däruti, att denna Riksdagens önskan icke är så alldeles lätt att förverkliga, enär karaktären af försöksläroverk egentligen borde tillkomma hvarje insiktsfullt ledd privatskola samt understundom funnits i högre grad hos en del högre flickskolor än hos vissa enskilda högre goss-skolor och samskolor, afvensom att nämnda karaktär ej utan vidare kan anses vara en permanent egenskap. Detta synes emellertid ej hindra, att staten bör kunna på de privatskolor, hvilka ej erhålla kommunalt anslag och därför äro beroende alldeles af särskildt rikliga understöd från statens sida, med rätta *ställa den bestämda fordran*, att de genom planmässiga försök eller i allmänhet genom en i något afseende egenartad anordning eller en från det vanliga i någon mån afvikande beskaffenhet hos undervisningen pröfvas lämna ett värdefullt bidrag till den alltjämt fortgående utvecklingen på skolväsendets område. Om en sådan fordran ej uppställes, är det svårt att se, huru det väsentligt högre statsanslag, som ifrågavarande grupp af skolor för sin tillvaro behöfver och af staten begär, skall kunna på ett antagligt sätt förklaras och försvaras.

Hvad anslaget till de enskilda mellanskolorna angår, synes det oss uppenbart, att det efter en viss öfvergångstid bör tilldelas endast sådana privata läroanstalter, som verkligen *äro* mellanskolor, d. v. s. utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan och i afseende å inträdesfordringarna förutsätta det kunskapsmått, som inhämtas i högsta årsklassen af folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A. Riksdagen har länge

varit af den åsikten, att den privata lägre samskolan med parallellklasser till folkskolan är en skoltyp, som ej bör ytterligare gynnas. Omdanad till enskild mellanskola, kan däremot denna typ göra gagn såsom en måhända hälsosam konkurrent till den *kommunala* mellanskolan. Dock torde anslaget utan skada kunna något begränsas.

Motionens yrkanden.

På grund af det anförda tillåta vi oss hemställa,

1) att Riksdagen må på det sättet bifalla Kungl. Maj:ts förslag till ändrad plan för fördelningen och användningen af de nu utgående anslagen till enskilda läroanstalter, att till denna grupp af läroanstalter hänföras högre flickskolor, högre goss- och samskolor, enskilda mellanskolor och enskilda lärarinneseminarier, men däremot icke kommunala mellanskolor;

2) att Riksdagen må besluta, att i stället för det i riksstaten under åttonde hufvudtiteln uppförda förslagsanslaget till »understöd åt högre folkskolor» å 32,000 kronor skall under samma hufvudtitel uppföras ett förslagsanslag till »understöd åt högre folkskolor och kommunala mellanskolor» å 60,000 kronor samt att i samband härmed följande ändringar skola vidtagas i

Kungl. kungörelsen angående anslag till högre folkskolor den 28 juni 1907:

§ 1. Af anslaget till högre folkskolor och kommunala mellanskolor må understöd kunna utgå till a) högre folkskolor, som för ett eller gemensamt för flera skoldistrikt inrättas i ändamål att bereda barn, som genomgått den egentliga folkskolan eller på annat sätt vunnit motsvarande kunskaper, tillfälle att inhämta ett högre mått af bildning, utan att barnen dragas från sina vanliga lefnadsförhållanden eller nödig öfning för duglighet och härdighet vid arbete, b) kommunala mellanskolor, hvilka likaledes äro öfverbyggnader på folkskolan och afse att bibringa sina lärjungar den för praktiska lifvet lämpade allmänt medborgerliga bildning, som vitsordas genom real-skoleexamen. Understödet kan för hvarje skola utgå

dels till högst dubbla beloppet af hvad till skolan i distriktet sammanskjutes, dock högst 1,200 kronor årligen för hvarje årsklass och för hvarje skola ej öfverskriddande 4,800 kronor om året,

dels ock därutöfver två tredjedelar af i § 2 omförmälda ålderstillägg till lärares aföning, allt under de här nedan angifna villkor.

§ 2. Lärare, som i vederbörlig ordning erhållit ordinarie anställning vid högre folkskola eller kommunal mellanskola, skall af skolområdet — — — innehaft ordinarie anställning vid folkskola, högre folkskola eller kommunal mellanskola, dock icke mera än — — — anställda lärarepersonal.

§ 3. Skola skall vara försedd med ett af Kungl. Maj:ts godkändt reglemente samt vara underkastad den kontroll och de bestämmelser i öfrigt, som Kungl. Maj:ts kan finna för godt föreskrifva.

§ 4. Till lärjungar i högre folkskola eller kommunal mellanskola må ej mottagas andra än de, som visat sig redan innehafva de kunskaper, hvilka meddelas i folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A.

§ 5. I högre folkskola skall undervisningen fortgå trettio veckor hvarje år, därest ej Kungl. Maj:t på gjord ansökning annorlunda bestämmer, i kommunal mellanskola minst 36 läsveckor om året, påsk- och pingstferier samt tillfälliga lofdagar inberäknade.

§ 6. För att kunna antagas till ordinarie lärare vid högre folkskola eller kommunal mellanskola erfordras — — väl vitsordad tjänstgöring vid högre folkskola eller högre afdelning af folkskola eller vid kommunal mellanskola eller annan motsvarande undervisningsanstalt blifvit förklarad behörig att antagas till ordinarie lärare vid högre folkskola eller kommunal mellanskola;

Kungl. kungörelsen af den 28 juni 1907 om ändrad lydelse af § 1 i nådiga kungörelsen angående aflönande af vikarie för lärare vid högre folkskola under tjänstledighet på grund af sjukdom den 13 juni 1902,

Kungl. kungörelsen angående ändrad lydelse af §§ 2, 7, 10 och 17 i reglementet för folkskolläraernas pensionsinrättning den 28 juni 1907 samt

Kungl. kungörelsen angående statsbidrag för undervisning i huslig ekonomi den 16 juni 1906:

Efter orden »högre folkskola» och »högre folkskolor» inskjutas på vederbörliga ställen orden »eller kommunal mellanskola» samt »och kommunala mellanskolor»;

3) att Riksdagen må för sin del besluta, att inspektionen öfver vissa statsunderstödda flickskolors och samskolors hygieniska förhållanden icke vidare skall tillkomma eforalstyrelserna, utan i likhet med inspektionen i öfrigt ombesörjas af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk;

4) att Riksdagen må, under förutsättning af bifall till hvad i punkterna 1—3 här ofvan föreslagits, besluta att, i stället för de i riksstaten under åttonde hufvudtiteln uppförda båda anslagen till understöd åt »enskilda läroverk», högst 60,000 kronor, och åt »högre skolor för kvinnlig ungdom», 380,000 kronor, skola under rubriken: *enskilda läroanstalter* uppföras:

dels ett för nämnda anstalter gemensamt reservationsanslag, innefattande

ett anslag med titel: *högre flickskolor* å 375,000 kronor,

ett anslag med titel: *högre goss- och samskolor* å 120,000 kronor,

ett anslag med titel: *enskilda mellanskolor* å 60,000 kronor,

ett anslag med titel: *enskilda lärarinneseminarier* å 20,000 kronor,

dels ett förslagsanslag med titel: *lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter* å 190,000 kronor;

5) att Riksdagen må, under samma förutsättning som i föregående punkt angifvits, godkänna de af Kungl. Maj:t föreslagna grunderna och

villkoren för tilldelande af ifrågavarande statsunderstöd, dock med följande ändringar:

A. Anslaget till högre flickskolor:

2. Till innehållet lika med motsvarande punkt i propositionen, men med siffran 24 ändrad till 32.

7. Statsunderstöd — — — ej öfverstigande 1,000 kronor. A ort, där ett verkligt bildningsbehof så kräfver, kan understöd tilldelas med högre flickskola förbundet kvinnligt gymnasium, och må i så fall understödet till läroanstalten kunna ökas, dock ej med högre belopp än 2,000 kronor, under förutsättning, a) att gymnasiet omfattar minst tre årsklasser, samt att antalet lärjungar i dess tre högsta årsklasser under de tre senaste åren uppgått i medeltal till sammanlagdt minst 24 — — — i öfrigt blifvit stadgadt.

Finnes å samma ort mer än ett med högre flickskola förbundet gymnasium, må dock understöd ej utgå till mer än ett, så länge dettas lärjungeantal i de tre högsta årsklasserna ej under de tre senaste åren i medeltal öfverstigit 60.

B. Anslaget till högre goss- och samskolor (i propositionen kalladt: »anslaget till enskilda läroverk»):

1. Af anslaget till högre goss- och samskolor må understöd kunna utgå till sådana läroverk af nämnda slag, hvilka genom värdefulla pedagogiska försök eller eljest genom framgångsrik verksamhet på uppfostrans och undervisningens område befinnas kunna i särskild grad gagna skolväsendet i det hela.

2. Läroverket skall omfatta sex årsklasser utöfver den egentliga folkskolan och i dessa klasser under de tre senaste åren hafva haft i medeltal sammanlagdt minst 48 lärjungar.

3—5. Till innehållet lika punkterna 2—4 i propositionen.

C. Anslaget till enskilda mellanskolor (i propositionen kalladt: »anslaget till kommunala mellanskolor»):

1. Af anslaget till enskilda mellanskolor må understöd kunna utgå dels till enskilda skolor, som utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan och i afseende å inträdesfordringarna förutsätta det kunskapsmått, som inhämtas i högsta klassen af folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A, dels intill utgången af år 1914 äfven till samskolor, som icke utgör öfverbyggnad på folkskola, men för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom.

3. Skolan skall omfatta minst fyra årsklasser utöfver den egentliga folkskolan och i dessa klasser under de senaste tre åren hafva haft i medeltal sammanlagdt minst 32 lärjungar.

7. Skolan skall till sitt förfogande hafva tjänliga undervisningslokaler och erforderlig undervisningsmateriell, och de vid skolan anställda lärarinnor skola aflönas enligt de i sådant afseende stadgade grunder.

8. Kommun eller enskilda donatorer skola till skolans uppehållande lämna ett bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som det från anslaget till enskilda mellanskolor utgående understödet, äfvensom bidraga till de vid skolan anställda lärarinnornas ålderstillägg med hälften af det belopp, staten för samma ändamål tillskjuter, så ock till lärarinnornas pensionering enligt de grunder, som framdeles må varda stadgade.

11. Statsunderstödet till enskilda mellanskolor må kunna utgå med högst 4,800-kronor, hvarjämte — — — för år räknadt.

12. Samskola — — — ändock att de i punkterna 2—10 stadgade villkoren ej till alla delar uppfyllas — — — understöd från anslaget till enskilda mellanskolor — — — som statsunderstödet.

Genom ett bifall till hvad vi sålunda hemställt komme följande fördelar att vinnas:

a) privatskolorna skulle erhålla det statsunderstöd och deras lärarinnekår de förbättrade villkor, som i propositionen för dem begärts;

b) det af 1907 års Riksdag framställda önskemålet om en »gemensam plan för fördelningen och användningen af de nu utgående anslagen till enskilda läroanstalter» skulle blifva uppfyllt, hvarjämte den sväfvande frågan om dubblprivatskolornas inspektion äntligen blefve klargjord;

c) det i propositionen upptagna samt med så varmt och lifligt bifall hälsade uppslaget om kommunala mellanskolor skulle blifva genomfördt i organisk anslutning till den historiska utvecklingen och till de öfverbyggnader på folkskolan, som redan arbetat sig fram, samt med iakttagande af full likställighet kommunerna mellan, så att äfven landsbygdsbefolkningens berättigade kraf på möjlighet för densamma att bereda sina barn tillfälle till inhämtande af den för praktiska behof lämpade kurs i allmän nedborgerlig bildning, som förefinnes för afläggande af realskoleexamen, blefve tillgodosedt.

Särskilda utskottet n:o 2, till hvilket denna motion torde hänvisas, anmodas att, för den händelse de i densamma framställda förslagen till sitt innehåll gillas, i formuleringen vidtaga de ändringar, som för syftets uppnående prövas erforderliga.

Stockholm den 17 april 1909.

Fridtjuv Berg.
Emil Kristensson.
C. F. Hellberg.
Oscar Forssling.
Gustaf Strömberg.

L. J. Jansson.
Nils Larsson.
Fr. E. Ahlfvengren.
Jöns Pålsson.
David Pettersson.
P. O. Lundell.

Ollas A. Ericsson.
J. Hellgren.
Aug. Ifvarsson.
J. James Gibson.
E. O. Magnusson.

Bilaga.

Undertecknade, som funnit de i kungliga propositionen om understöd till kommunala och enskilda läroanstalter föreslagna villkoren för gymnasier, förenade med högre flickskolor, innebära vissa faror, ha med anledning häraf velat göra följande uttalande.

Det rikliga understöd, som nämnda läroanstalter kunna komma att åtnjuta, tillika med de höga terminsafgifter, som vid sådana gymnasier äro vanliga, blefve säkerligen för många flickskolor en frestelse att upprätta dylika läroanstalter. Men inrättandet af för många gymnasier skulle kunna medföra betänkliga följder.

Den bildning, som gifves af den åttaklassiga flickskolan, har hittills visat sig utgöra lämplig kompetens för de allra flesta banor, på hvilka kvinnan kan inträda. Studentexamen är af betydelse blott för de unga flickor, som vid universiteten eller högskolorna ämna fortsätta sina studier. För detta fåtal äro de nu befintliga gymnasier mer än tillräckliga. Nya sådana läroanstalter äro alltså ej af behofvet påkallade. Upprättandet af sådana skulle alltså komma att innebära en onödig utgift för staten, på samma gång som det skulle framkalla en öfverproduktion af kvinnliga studenter och sålunda äfven för de enskilda medföra förlust af tid och penningar.

Men för den åttaklassiga flickskolan utgöra de föreslagna villkoren en allvarlig fara. Där gymnasier upprättas, löpa alltid de högre klasserna af skolan fara att mista ett visst antal elever och ofta de mest studiebegåfvade. På grund häraf kan man med skäl frukta, att dessa klasser på många ställen skulle gå tillbaka eller till och med blifva nedlagda. Men detta skulle småningom leda till den åttaklassiga flickskoletypens försvinnande och ersättande med en fem- å sexklassig skola och därpå byggdt gymnasium, en utveckling, som ur många synpunkter icke kan anses önskelig.

Undertecknade vilja därför framhålla önskvärdheten af att de med högre flickskola förenade gymnasier begränsas till det nuvarande antalet; dock så, att Kungl. Maj:t må kunna bevilja understöd åt dylik läroanstalt å ort, där hvarken sådan anstalt eller samskola med dimissionsrätt förut finnes och där ett verkligt behof kunnat styrkas.

Till de villkor, som Kungl. Maj:t föreslagit för nu ifrågavarande statsanslags åtnjutande, torde äfven böra läggas det, att vid nämnda gymnasier ingen sammanslagning vare sig af olika gymnasieafdelningar eller af sådan afdelning med skolklass må vid undervisning i läsåmnen äga rum.

Anna Sandström,

skol- och seminarieföreståndarinna.

Aug. Steinmetz,

föreståndarinna för Brummerska skolan.

Gust. Rud. Fähræus,

rektor vid högre lärarinneseminariet och statens normalskola för flickor.

L. M. Wærn,

lektor.

Matilda Widegren,

bitr. föreståndarinna vid statens normalskola för flickor.

Sofi Anderson,

förest. för priv. lärarinneseminariet och Oskarsskolan.